

ПРОБЛЕМИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВЗАЄМОВПЛИВ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО АУДИТУ

Досліджено питання генезису, сучасних проблем, їх причин та можливих наслідків аудиту внутрішнього та зовнішнього. Вивчається рейтинг легкості ведення бізнесу в Україні та його зв'язок з розвитком вітчизняного аудиту. Розглядається причинно-наслідковий зв'язок розвитку аудиту та окремих економічних явищ в державі

Ключові слова: внутрішній аудит, зовнішній аудит

Постановка проблеми. За останні 10 років в Україні активізувались процеси стандартизації обліку, фінансової звітності та аудиту – зовнішнього та внутрішнього, незалежного та державного.

За ринкових умов підприємства, кредитні заснування, інші об'єкти, що господарюють, вступають у договірні відношення по використанню майна, коштів, проведенню комерційних операцій, здійсненню інвестицій тощо. Конфідентційність цих відношень повинна підкріплюватися можливістю для всіх учасників угод одержувати і використовувати фінансову інформацію. Достовірність інформації підтверджується незалежним аудитором. Власники, і насамперед колективні власники - акціонери, а також кредитори, позбавлені можливості самостійно переконатися в тому, що всі численні операції підприємства, найчастіше дуже складні, є законними і правильно відбиті в звітності, тому що звичайно не мають доступу до облікових записів, що ні відповідає досвіду, і тому потребують послуг аудиторів. Але світова фінансова криза 2008-2009 років вказала на недостатню якість послуг, що надають незалежні аудиторі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню внутрішнього аудиту та (або) окремих його питань присвятили свої праці С.В. Бардаш [5], Т.О. Каменська [7], Е.В. Кондукова [6], М.Д. Корінько [4], Т.М. Міщенко [6], Т.В. Микитенко [6], В.В. Немченко [4,8,], В.П. Пантелєєв [4], К.О. Редько [4], О.Ю. Редько [4], А.В. Хомутенко [4,8], В.П. Хомутенко [4,8] та інші. Питання незалежного аудиту як такого досліджує значно більша кількість вчених.

Мета дослідження. В сучасних умовах наслідків світової фінансової кризи та негативних очікувань чергової її хвилі необхідно дослідити причинно-наслідковий зв'язок розвитку аудиту та окремих економічних явищ в державі, а також, сучасні проблеми, причини та можливі наслідки внутрішнього та зовнішнього аудиту.

Виклад основного матеріалу. Незалежне підтвердження інформації про результати діяльності підприємств і дотримання ними законодавства необхідно державі для прийняття рішень в сфері економіки й оподаткування. Аудиторська діяльність (аудит) - це підприємницька діяльність аудиторів (аудиторських фірм) по здійсненню незалежних позаповідомчих перевірок бухгалтерської (фінансової) звітності, платіжної-розрахункової документації, податкових декларацій і інших фінансових зобов'язань і вимог економічних суб'єктів, а також надання інших аудиторських послуг [1,2]:

- постановка, відновлення і ведення бухгалтерського обліку;
- упорядкування декларацій про прибутки та бухгалтерської (фінансової) звітності;
- фінансовий аналіз фінансово-господарської діяльності;
- оцінка активів, капіталу та зобов'язань суб'єкта господарювання;
- консалтинг з питань в питаннях фінансового, податкового, банківського та іншого господарського законодавства [3];
- навчання тощо.

Такий контроль можна визначити як процес забезпечення досягнення торговельним підприємством своєї мети та задач. Останнім часом з'явилися деякі нові види аудиту, такі як маркетинговий аудит та податковий аудит (фактично податковий контроль, з боку держави - в особі Державної податкової адміністрації України).

Основною метою аудитора при перевірці маркетингової діяльності є визначення сильних сторін контролю, щоб переконатися, що істотні помилки відсутні. Одним із найважливіших робочих нормативів (тобто основних правил здійснення аудиту), який використовується під час проведення маркетингового аудиту, є планування, відповідно до якого аудитор повинний так організувати свою діяльність, щоб забезпечити її високу якість і бути упевненим, що в кожній конкретній ситуації застосовуються найбільше ефективні і діючі процедури аудиту.

Планування аудиту тісно пов'язано з визначенням цілей, задач, відповідальності й обов'язків аудитора. Урахування цих чинників повинний гарантувати високу якість, економічність, ефективність і своєчасність незалежних перевірок. Першочерговому плануванню підлягають аудиторські перевірки бухгалтерської звітності на підприємствах, де відповідно до чинного законодавства вони є обов'язковими. планується надання аудиторських послуг по додаткових договорах. При плануванні перевірки і підготуванню до неї аудитор зобов'язаний визначити:

- найважливіші напрямки діяльності що перевіряється одиниці;
- питання підпорядкованості;
- форму уявлення висновків і висновків;
- мети, об'єкти аудита;
- сильні і слабкі сторони ключових напрямків системи управління та контролю підприємства;
- істотну сторону аналізованих питань;
- найбільше прийнятний метод перевірки.

Суттєвою проблемою сучасної економіки в правовому полі є проблема тенденцій незалежного зовнішнього аудиту, адже після найгучніших скандалів провідних аудиторських фірм за останні майже 10 років є те, що коли фірма надає послуги, то вона є аудиторською (за своєю суттю й кваліфікацією), а в разі настання відповідальності за договором на проведення аудиту – фірма є консалтинговою і фактично надавала послуги з надання поради.

Метою незалежного зовнішнього аудиту є вираження думки про достовірність бухгалтерської звітності компанії на яких проводиться аудит. Якщо перефразувати висловлену думку, то предметом аудиторської діяльності є вираження думки про міру точності даних бухгалтерської звітності та міру співвідношення законодавству при веденні бухгалтерського обліку. Відповідно, якість аудита є тотожність думки аудитора про міру викривлення бухгалтерської звітності та міру її фактичних викривлень. Тобто, якщо аудитор дав висновок про те, що звітність достовірна (або недостовірна) і ніхто не довів зворотного, то аудит проведений якісно.

Як зазначено в міжнародних стандартах аудиту, виконання багатьох завдань з аудиторської перевірки (особливо) в державному секторі передбачає додаткові обов'язки аудитора, пов'язані з урахуванням законів і нормативних актів. Навіть якщо обов'язки аудитора не виходять за межі обов'язків аудитора приватного сектору, його обов'язки щодо надання висновку можуть бути іншими, оскільки аудитора державного сектору можуть зобов'язати повідомляти державним органам про випадки невідповідності законодавству або зазначити їх в аудиторському висновку.

Економічний розвиток і процвітання України залежить від якісних, всебічних змін у всіх її галузях, в тому числі у торгівлі, рентабельність якої залежить від ефективного управління нею. Розвиток ринкових відносин передбачає в першу чергу реформування економіки, яке ґрунтується на відповідних змінах у методології державного та недержавного контролю та аудиту. Але так само, як майже 20 років назад в нас появилася майже традиція запозичати кращий досвід, але при цьому не відкидати попередній (паралельно існують і аудит, і ревізія), відбувається постійний процес нашарування власного попереднього та сучасного закордонного досвіду. Особливо це стосується де-юре невизначеності співвідношення таких понять, як "контроль", "внутрішній контроль", "аудит" та "внутрішній аудит", "моніторинг" тощо.

Вітчизняні підприємства реформуються, змінюються власники, інвестуються кошти в нові підприємства, на вітчизняному ринку з'являються іноземні інвестори тощо.

Світова фінансова криза 2008-2009 років значною мірою проявила „слабкі місця” в багатьох сферах як світової, так і національної економіки. Зокрема, одним з головних питань, що виплили на поверхню кризи, визначилось таке: чому такою значною в статистиці збанкрутілих підприємств є питома вага прибуткових підприємств, що мали позитивний аудиторський висновок? В результаті власники підприємств усвідомили необхідність нових, „креативних” підходів, які не надає відокремлено лише незалежний або внутрішній аудит. Ефективним є їх оптимальне взаємодоповнення. Зрозуміло, що таке поєднання можуть собі дозволити далеко не всі підприємства навіть середнього чи крупного бізнесу, не кажучи все про малий.

Перед власниками підприємств з одного боку та державою – з іншого – чітко сформувалась проблема необхідності захисту інтересів капіталу. Одним із найважливіших та найвпливовіших міжнародних нормативно – правових документів визнаний Акт Сарбейнса-Окслі (загальновізнана абревіатура - SOX). Зазначений документ, виданий 2002 року, став найбільш широким за своїм охопленням законодавчим актом про цінні папери, прийнятим у Сполучених Штатах Америки останніх 70 років. Цей акт зачіпає ряд важливих питань, що мають першочергове значення для компаній, що котируються на фондових ринках (публічних компаній), незалежно від того, утворені вони в США або в інших країнах.

З 2005 року дія Акту розповсюджується на будь-які компанії світу, що прагнуть розмістити свої акції на американських фондових біржах. Акт Сарбейнса-Окслі

покликаний упорядкувати роботу фінансових служб, забезпечити прозорість банківських операцій і незалежність контролерів.

В травні 2003 р. у відповідності до статті 404 SOX Комісія з цінних паперів (SEC) ввела в дію правило, яке зобов'язує як американських, так і іноземних емітентів обов'язково включати до річних звітів Звіт про систему внутрішнього контролю за фінансовою звітністю.

В директивах SEC вказується на відповідальність перших осіб корпорацій за наданий звіт про ефективність внутрішнього контролю. Крім того, SOX вимагає, щоб емітенти надавали незалежний бухгалтерський звіт, в якому б містилася атестаційна оцінка роботи топ-менеджера компанії. Це окремий звіт, відмінний від звітів, які роблять аудитори відповідно до GAAP.

Економіка України, беззаперечно, має свої особливості, але при цьому ми не можемо придумати власні, лише нам притаманні економічні закони. Хочемо ми цього, чи ні – значною мірою фінансово – господарські процеси на вітчизняних підприємствах наслідують події закордонних підприємств.

Довіряючи одному з найвпливовіших світових економічних рейтингів – Doing Business, необхідно зазначити, що логіка причин виявлених тенденцій та закономірностей, а також їх наслідків виявляє недостатність контролю в усіх його проявах та видах. Отже, пріоритетним стає внутрішній аудит та моніторинг, ініційований самим власником (власниками) підприємства.

Doing Business 2010 року посідає сьоме місце в світі в серії щорічних доповідей про дослідження факторів, які підвищують ділову активність і ті, що її обмежують. В зазначеному рейтингу процес ведення бізнесу представлено кількісними показниками регулювання підприємницької діяльності та захисту прав власності, що можуть бути співставлені із 183 країнами. При цьому критеріями ведення бізнесу є:

1. Заснування бізнесу.
2. Отримання дозволів на будівництво.
3. Наймання працівників.
4. Реєстрація власності.
5. Отримання кредиту.
6. Захист інвесторів.
7. Сплата податків.
8. Міжнародна торгівля.
9. Виконання контрактів.
10. Закриття бізнесу.

Інтегрована оцінка зазначених показників по Україні представляється в вигляді, представленому у табл. 1:

Таблиця 1. Показники України по основних критеріях ведення бізнесу

№ пор.	Критерій оцінки	Ранг за рік		Зміна
		2009	2010	
1.	Заснування бізнесу	134	126	- 8
2.	Отримання дозволів на будівництво	181	181	-
3.	Наймання працівників	83	90	+ 7
4.	Реєстрація власності	141	144	+ 3
5.	Отримання кредиту	30	27	- 3
6.	Захист інвесторів	109	143	+ 34
7.	Сплата податків	181	182	+ 1
8.	Міжнародна торгівля	139	139	-
9.	Виконання контрактів	43	46	+ 3
10.	Закриття бізнесу	145	145	-

Для будь-якого не лише внутрішнього аудитора, а й економіста більш широкого профілю доволі складним та болючим є питання власності в Україні, особливо власності не землю. Важко та іноді безперспективно здійснювати фінансовий аналіз та будувати плани на

фінансово – господарське майбутнє підприємства, якщо залишається невирішеним питання власності. Безпосередньо власність підприємства стверджується керівництвом за 5 основними категоріями (табл.2):

Таблиця 2. Категорії тверджень керівництва

№ пор.	Категорія тверджень керівництва	Зміст тверджень керівництва
1.	Наявність чи існування	Активи, зобов'язання та власний капітал підприємства, включені в бухгалтерський баланс, дійсно існують
2.	Повнота	Всі операції та рахунки, що повинні бути у фінансовій звітності підприємства, включені в повному обсязі
3.	Права та обов'язки	Активи та зобов'язання підприємства визнано на певну дату відповідно до встановлених вимог
4.	Оцінка	Активи, зобов'язання, рахунки доходів і витрат підприємства оцінені відповідно до встановлених вимог
5.	Представлення та розкриття	Статті фінансової звітності розкрито, класифіковано й описано відповідно до встановлених вимог

Офіційна реєстрація власності сприяє передачі землі, заохочуванню інвестицій і наданню підприємцям доступу до офіційних кредитних ресурсів та ринків. Неофіційна реєстрація не може бути використана в якості забезпечення при отриманні кредитів, що обмежує можливості фінансування для підприємств. Багато урядів визнали це і розпочали масштабну програму з реєстрації власності. Але офіційна передача майна є доволі складною, тим більше існує вірогідність того, що формалізовані назви швидко стануть неофіційними знову. Тому усунення непотрібних перешкод в реєстрації і передачі власності має важливе значення для економічного розвитку підприємства.

Внутрішній аудит є важливою ланкою системи ефективного господарювання підприємств крупного та середнього бізнесу. Його роль у взаємовідносинах суб'єкта господарювання та власників підприємства постійно зростає. Історично розвиток внутрішнього аудиту в Україні розпочався з банківського сектору. Основою реформування став закордонний досвід. Підприємства ж інших галузей, що намагаються відповідати міжнародним стандартам, не мають достатньої практики ефективного внутрішнього аудиту.

Розвиток будь-якого виду контролю (аудиту) здійснюється під впливом, з одного боку, держави, а з іншого – діяльності професійних організацій, які обстоюють інтереси конкретних аудиторів. В Україні функціонують такі професійні організації, як Аудиторська палата України, Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, Асоціація бухгалтерів і аудиторів України, Ліга банківських аудиторів, Гільдія внутрішніх аудиторів, має своє представництво Інститут внутрішніх аудиторів (Всеукраїнський інститут внутрішнього аудиту). Законodawство України визначає аудит лише як незалежний. В той же час в багатьох країнах з ринковою економікою користуються стандартами внутрішнього аудиту Інституту внутрішніх аудиторів США, які окрім "стандартних" положень, містять такі специфічні положення, як "зв'язок з радою директорів", "нагляд", "впровадження результатів аудиту".

Обстоюючи ту точку зору, що поняття „внутрішній контроль” та „внутрішній аудит” мають спільне історичне та методологічне коріння, але все ж такі на сучасному етапі є різними поняттями, ми спираємось на тлумачення Кабінету міністрів України, який, в свою чергу, зазначає наступне. Міжнародна організація вищих контролюючих закладів (INTOSAI) видала Рекомендації зі стандартів внутрішнього контролю, в яких досить точно описана сутність внутрішнього контролю.

В умовах ринкової економіки всі економічні концепції будуються навколо власника та його інтересів. В економічно розвинутих країнах необхідність існування внутрішнього аудиту не викликає ніякої потреби в доведенні. В Росії у вищій школі вже багато років викладають дисципліну „Внутрішній аудит”, оскільки зазначений вид аудиту дійсно довів свою ефективність.

В Україні провідні компанії середнього і великого бізнесу вже багато років вдало використовують результати внутрішнього аудиту для коригування управлінських рішень власника. Прийняття Податкового кодексу України розставили економічні акценти в державі. Вплив підприємств великого і середнього бізнесу

збільшується, в результаті чого відповідним чином загострюється конкурентна боротьба між ними. Зрозуміло, що в таких умовах видозмінюється та більш суттєво відчувається роль внутрішнього аудиту. Але при всіх своїх перевагах необхідно враховувати той факт, що внутрішній аудит повинен довести власнику необхідність свого існування та економічну доцільність на даному конкретному підприємстві.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, з розширенням повноважень і набуття досвіду господарювання власник підприємства все частіше запроваджує відділи внутрішнього аудиту. "Еталонною", але фінансово доволі обтяжливою є поєднання результатів як внутрішнього, так і зовнішнього аудиту. На сучасному етапі розвитку вітчизняного аудиту актуальним і перспективним завданням, що необхідно поставити перед аудиторами, є обґрунтування їх співвідношення та відповідної методики такого (можливо, нового) нового аудиту.

Список використаної літератури:

1. Про аудиторську діяльність. Закон України, затверджений Постановою Верховної Ради України від 22.04.1993 р. №3125-XII, зі змінами та доповненнями.
2. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. - К. – Аудиторська палата України, 2010 – ч.І. – 846 с., ч. II.- 407 с.
3. Податковий кодекс України, затверджений Постановою Верховної Ради України від 22.11.2010 р.- № 2755 - VI, зі змінами та доповненнями.
4. Аудит (основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту): [підручник]/ за ред. Проф. Немченко В.В., Редько О.Ю.- К.: Центр учбової літератури, 2012.- 540 с.
5. Бардаш С.В. Економічний контроль в Україні: системний підхід: монографія. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 656 с.
6. Внутрішній контроль в державному і комерційному секторі: навч. Посібник / Е.В.Кондукова, Т.В.Микитенко, Т.М.Мищенко.- Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2-11.- 474 с.
7. Каменська Т.О. Внутрішній аудит: сучасний погляд : [моногр.] / Т.О. каменська; Нац. Акад. Статистики, обліку та аудиту. – ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2010. – 499 с.
8. Немченко В.В., Хомутенко В.П., Хомутенко А.В. Практичний курс внутрішнього аудиту./ За ред. Демченко В.В. Підручник.- К.: Центр учбової літератури, 2008.- 240 с.

НАЗАРОВА Каріна Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансового аналізу і контролю Київського національного торговельно-економічного університету.

Надійшла до редакції: 01.04.12 р